

ПОНЯТТЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛЮЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МІСЦЕВИХ РАД

Литвиненко І.Л.,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0002-4948-1293

Литвиненко І.Л. Поняття та механізми реалізації виключної компетенції місцевих рад.

В статті розкривається поняття виключної компетенції місцевих рад як сукупності предметів відання (сфер та об'єктів місцевого життя), які знаходяться під впливом місцевих рад, а також прав і обов'язків (повноважень), наданих їм для здійснення завдань місцевого самоврядування, які визначені Конституцією і законами України, рішення щодо яких можуть бути прийняті лише на пленарному засіданні відповідної ради.

Проведено розмежування питань місцевого значення та повноважень як елементів компетенції місцевих рад. Наголошено, що повноваження є частиною їх компетенції, що в свою чергу, вимагає внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та формулювання назви Глави 1 Розділу 2 закону як «Компетенція сільських, селищних, міських рад», а, відповідно ст. 26 цього закону як «Виключні повноваження сільських, селищних, міських рад».

З огляду на великий обсяг повноважень, викладених в ст. 26 закону обґрунтована доцільність їх класифікації на певні групи, зокрема, повноваження в сфері власної організації роботи ради, формування її органів та здійснення контролю за діяльністю виконавчих органів ради та голови; повноваження щодо реалізації форм безпосередньої демократії у місцевому самоврядуванні; повноваження щодо безпосереднього вирішення питань, віднесених до відання місцевого самоврядування.

Окреслені основні напрями вдосконалення механізмів реалізації виключної компетенції місцевих рад. Зокрема, щодо вдосконалення договірному механізму взаємодії органів місцевих рад з підприємствами, установами та організаціями, які не перебувають у комунальній формі власності; посилення контролю за постійними комісіями ради, як суб'єктів, які готують і подають проекти рішень ради; контролю за виконанням рішень ради тощо. Виокремлені заходи з покращення матеріально-фінансової основи реалізації виключної компетенції місцевих рад.

Наголошено на тому, що на ефективну реалізацію виключної компетенції місцевої ради значний вплив справляє інститут конституційно-правової відповідальності цих рад, зокрема, шляхом дострокового припинення їх повноважень у встановленому законом порядку, що, в свою чергу, потребує прийняття закону про місцеві референдуми та його наступна реалізація в умовах завершення війни і скасування воєнного стану.

Ключові слова: виключна компетенція, місцеві ради, предмети відання, повноваження.

Lytvynenko I.L. The concept and mechanisms for implementing the exclusive competence of local councils.

The article reveals the concept of exclusive competence of local councils as a set of subjects of jurisdiction (spheres and objects of local life) that are under the influence of local councils, as well as the rights and obligations (authorities) granted to them to carry out local self-government tasks, which are defined by the Constitution and laws of Ukraine, decisions on which can be made only at a plenary meeting of the relevant council.

The distinction between issues of local importance and powers as elements of the competence of local councils is made. It is emphasized that powers are part of their competence, which in turn requires amendments to the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" and the formulation of the title of Chapter 1 of Section 2 of the law as "Competence of village, settlement, city councils", and, accordingly, Art. 26 of this law as "Exclusive powers of village, settlement, city councils".

Given the large scope of powers set out in Art. 26 of the law substantiates the expediency of their classification into certain groups, in particular, powers in the sphere of the council's own organization of work, the formation of its bodies and the exercise of control over the activities of the council's executive

bodies and the mayor; powers to implement forms of direct democracy in local self-government; powers to directly resolve issues falling within the jurisdiction of local self-government.

The main directions for improving the mechanisms for implementing the exclusive competence of local councils are outlined, in particular, regarding the improvement of the contractual mechanism for interaction between local council bodies and enterprises, institutions and organizations that are not in the communal form of ownership; strengthening control over the council's standing commissions as entities that prepare and submit draft council decisions, control over the implementation of council decisions, etc. Measures are identified to improve the material and financial basis for implementing the exclusive competence of local councils.

It is emphasized that the effective implementation of the exclusive competence of the local council is significantly influenced by the institution of constitutional and legal responsibility of local councils, in particular, through the early termination of their powers in accordance with the procedure established by law, which, in turn, requires the adoption of a law on local referendums and its subsequent implementation in the conditions of the end of the war and the abolition of martial law.

Key words: exclusive competence, local councils, areas of responsibility, powers.

Постановка проблеми. Роль органів місцевого самоврядування в умовах війни, в яких перебуває зараз наша країна, лише зростає. Адже на них покладається не лише вирішення поточних питань функціонування громади, але і своєчасне реагування на ті виклики, які виникають в наслідок збройної агресії. Поряд з традиційними питаннями соціально-економічного та культурного розвитку території, утриманням житлово-комунального господарства, експлуатацією та ремонтом доріг, органам місцевого самоврядування доводиться оперативно розв'язувати проблеми, пов'язані з відновленням зруйнованого житла чи інших об'єктів, розселенням людей, забезпеченням енергопостачання в умовах відключень. Вирішення значної частини цих проблем залежить від своєчасної і ефективної діяльності місцевих рад, в тому числі, в межах реалізації виключної компетенції, покладеної безпосередньо на місцеві ради як елемент системи місцевого самоврядування.

Слід також наголосити, що ефективна реалізація місцевими радами своєї компетенції стримується також рядом існуючих сьогодні об'єктивних і суб'єктивних факторів економічного, політичного, правового та психологічного характеру. Насамперед, це недостатність необхідних матеріальних і фінансових ресурсів, які б дозволяли належним чином місцевим радам здійснювати свою компетенцію. Значний негативний вплив має і відсутність достатнього правового забезпечення значного масиву питань організації і функціонування місцевого самоврядування.

Проблематика успішної реалізації виключної компетенції місцевими радами в Україні має важливе значення як для науки конституційного права, так і для самоврядно-управлінської діяльності в цілому. Адже місцеві ради покликані всією своєю роботою забезпечувати інтереси територіальних громад, виражати волю жителів відповідних населених пунктів. Це зумовлює необхідність проведення дослідження існуючих проблем у сфері реалізації місцевими радами своєї компетенції, виявлення як позитивних, так і негативних чинників, що мають місце в процесі такої реалізації в практиці роботи конкретних рад.

Таким чином, дослідження змісту та механізмів реалізації виключної компетенції місцевих рад не лише не втрачає своєї актуальності, а набуває, на жаль, нового сенсу, який випливає з умов воєнного стану.

Метою дослідження є характеристика науково-теоретичних та правових засад виключної компетенції місцевих рад, розкриття особливостей та механізмів її реалізації та вироблення на основі проведеного аналізу науково-обґрунтованих положень і рекомендацій щодо подальшого вдосконалення змісту та механізмів реалізації такої компетенції.

Стан опрацювання проблематики. Зауважимо, що в науці конституційного права значна увага приділяється питанням місцевого самоврядування у всіх його проявах і, відповідно, проведення дослідження ґрунтується на підвалинах наукового розуміння місця і ролі місцевих рад в системі місцевого самоврядування, які закладені в доробках провідних фахівців вітчизняної науки, таких, як О.В. Батанов, М.М. Баймуратов, І.В. Дробуш, Г.В. Задорожня, В.В. Кравченко, П.Н. Любченко, В.Ф. Погорілко, М.В. Пітчик, К.Є. Соляник, О.В. Чернецька.

Разом з тим, питання виключної компетенції місцевої ради і особливостей її реалізації досліджувалось недостатньо. Якщо переважна більшість досліджень проводилась в частині окреслення статусу представницьких органів місцевого самоврядування, то в підготовленій статті акцент буде зроблений саме на змісті та механізмах реалізації виключної компетенції місцевих рад. Крім того, сучасні реалії свідчать про постійну трансформацію такої компетенції, а отже тема не лише зберігає свою актуальність, а набуває абсолютного нового змісту, який і потребує наукового аналізу.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі сформувалось усталене розуміння терміну «компетенція» як комплексної категорії, яка включає в себе ряд елементів, як то предмети відання та повноваження органу публічної влади [1, с. 14]. Виходимо з того, що предмети відання – це певна сфера суспільних відносин, на яку поширюється дія відповідного органу, а повноваження – сукупність прав і обов'язків, які орган здатен реалізувати в цій сфері, які встановлюються Конституцією або законами. При цьому предметами відання органів місцевого самоврядування є питання місцевого значення. Виходячи з цих двох тез, поняття компетенції органу місцевого самоврядування можна сформулювати як сукупність законодавчо визначених повноважень, які орган місцевого самоврядування реалізує в сфері питань місцевого значення.

Конституція України в ч. 1. ст. 143 в загальній формі окреслює коло питань місцевого значення, які віднесені до відання територіальних громад села, селища, міста та утворюваних ними органів місцевого самоврядування [2]. Однак, зазначений перелік не є вичерпним, оскільки територіальні громади та їх органи можуть вирішувати й інші питання місцевого значення, відповідно, подальшу конкретизацію повноважень органів місцевого самоврядування Конституція покладає на поточне законодавство, як на Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», так і на інші закони.

На нашу думку, основним критерієм виділення «питань місцевого значення» є те, що держава займається питаннями загальнонаціонального значення, які охоплюють інтереси всіх громадян, а органи місцевого самоврядування займаються повсякденними проблемами жителів певної місцевості, тобто місцеві органи є першою інстанцією, куди можна звернутись у випадку виникнення будь-яких проблем. Тому питання місцевого значення можна визначити, як питання (місцеві справи), які безпосередньо торкаються інтересів жителів певної місцевості, впливають з їх потреб та віднесені законодавством України до предметів відання органів місцевого самоврядування і не віднесені до компетенції органів державної влади.

Місцеві ради є важливим елементом в системі органів місцевого самоврядування, які діють на вирішення питань місцевого значення в межах визначених права та обов'язків (повноважень). Разом з тим, коли йдеться про повноваження місцевих рад, варто зазначити, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» вносить певну плутанину у розмежування понять компетенція та повноваження в контексті місцевих рад. Так, Глава 1 Розділу 2 називається «Повноваження сільських, селищних, міських рад» та включає в себе статтю 25 «Загальна компетенція сільських, селищних, міських рад» та статтю 26 «Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад» [3]. З цього випливає, що повноваження є ширшим поняттям та включають в себе різні види компетенції, які є частиною повноважень, з чим не можна погодитись. Ми обґрунтовуємо протилежну думку (яка співзвучна з думкою більшості науковців), що повноваження є частиною компетенції, є сукупністю конкретних прав і обов'язків, які дозволяють цю компетенцію реалізувати. Така перестановка понять в законі можливо пов'язана з тим, що термін компетенція був новим для українського законодавства в часи, коли приймався цей закон і був фактично запозичений з Європейської хартії місцевого самоврядування.

Повноваження місцевого самоврядування визначають межі самостійного вирішення громадами і органами, які вони формують, питань місцевого значення. Це не привілеї, а необхідний засіб виконання органами своїх завдань. Таким чином, повноваження – головний юридичний засіб, за допомогою якого місцева рада реалізує свої компетенцію у сфері питань місцевого значення.

Щодо виключної компетенції (хоча, на нашу думку, як було зазначено вище, щодо назви статті більш вдалим був би термін – виключні повноваження) сільських, селищних, міських рад, то у вузькому значенні вона розуміється як сукупність повноважень, які можуть бути здійсненні радою виключно на її пленарних засіданнях.

Перелік повноважень, віднесених до виключної компетенції місцевих рад закріплений в ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та включає в себе п'ятдесят дев'ять пунктів, які включенні в частину першу і ще два пункти, які виокремленні в частину другу ст. 26. При цьому постійно зберігається тенденція до збільшення переліку цих пунктів. В останні роки внесення таких змін безпосередньо пов'язано з запровадженням воєнного стану. Наприклад, Законом № 3603-IX від 23.02.2024 стаття 26 була доповнена частиною 5 щодо вирішення питань стягнення плати за землю та податку на нерухоме майно у випадку обов'язкової евакуації населення [3].

Останні зміни до ст. 26, на момент написання статті, були внесені Законом № 3979-IX від 18.09.2024 і стосувались прийняття місцевими радами рішень про відновлення пошкодженого/знищеного нерухомого майна на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, яке постраждало внаслідок бойових дій [3].

Як бачимо, виключна компетенція місцевих рад постійно розширюється. На це впливають різноманітні об'єктивні чинники, в тому числі, безумовно, і військовий стан. З огляду на значний перелік

питань (повноважень), які віднесені до виключної компетенції місцевих рад, їх варто певний чином згрупувати.

Слід зазначити, що не має єдиного підходу до критеріїв такого групування, але переважна більшість науковців (наприклад, М.М. Баймуратов, В.В. Кравченко) пов'язують класифікацію повноважень місцевих рад з «предметною характеристикою діяльності рад, тобто з тим, на які групи суспільних відносин вони (ради) здійснюють свій вплив» [4, с. 10; 1, с. 14]. Оскільки коло відносин, що виникають на місцевому рівні є досить широким, то їх традиційно групують за найважливішими сферами і напрямками діяльності місцевих рад і, як правило, виділяють повноваження в політичній, економічній, соціальній, культурній, екологічній сферах (І.В. Дробуш) [5, с. 87].

Наведена класифікація найбільш повно характеризує перелік повноважень, віднесених до виключної компетенції місцевих рад. Разом з тим, прискіпливий аналіз змісту ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» свідчить, що запропонований критерій класифікації виключної компетенції місцевих рад не дозволяє охопити увесь перелік повноважень, які включенні в цю статтю. З метою більш повного охоплення усіх нормативно визначених повноважень, на нашу думку, варто розподілити увесь перелік повноважень за певними групами, керуючись критерієм однорідності їх змісту. Виходячи з цього, виключну компетенцію місцевих рад складають такі групи:

1) повноваження щодо вирішення питань організації роботи ради, формування її органів та здійснення контролю за діяльністю виконавчих органів ради та сільського, селищного, міського голови (наприклад, затвердження регламенту ради; утворення старостинських округів, затвердження на посаду та звільнення з посади старости; утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради; утворення виконавчого комітету ради; заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради; прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові; скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають чинному законодавству) (п.п. 1–7, 9–16, 53 ч. 1. ст. 26) [3];

2) повноваження щодо реалізації форм безпосередньої демократії у місцевому самоврядуванні (прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади та місцевого самоврядування; прийняття рішень щодо функціонування органів самоорганізації населення; затвердження статуту територіальної громади тощо) (п.п. 18–20, 47–48 ч. 1, п.п. 1–3 ч. 3 ст. 26) [3];

3) повноваження щодо безпосереднього вирішення питань, віднесених до відання місцевого самоврядування. Остання група повноважень стосується повсякденних питань місцевого значення, які мають розв'язуватись місцевими радами. Саме до цієї групи відноситься переважена більшість об'єктних повноважень місцевих рад: щодо економічного і соціального розвитку території, бюджету, управління комунальною власністю, вирішення земельних питань тощо. До цієї ж групи варто відносити і ряд питань, пов'язаних з воєнними діями – прийняття рішень про відновлення пошкодженого/знищеного нерухомого майна, яке постраждало внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, (п.п. 22–33, 34–38, 42, 44–45, 46, 51, 54–57 ч. 1 ст. 26) [3].

4) інші питання, які не охоплюються попередніми групами повноважень (заснування місцевих публічних аудіовізуальних медіа, прийняття рішень про вступ до відповідних міжнародних асоціацій, інших об'єднань; прийняття рішень щодо надання згоди на організацію співробітництва територіальних громад (п.п. 8, 21–214, 331–332, 391–41, 43, 451, 49–50, 52, ч. 1., п.п. 1–2 ч. 2 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [3].

Проведений аналіз поняття та змісту виключної компетенції місцевих рад дозволяє окреслити основні напрями вдосконалення механізмів реалізації такої компетенції. Зокрема, в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» досить повно закріплені повноваження органів самоврядування (уповноважуючи норми), але норми, які зумовлюють відповідну поведінку суб'єктів реалізації повноважень органів самоврядування інколи взагалі відсутні, або мають загальний характер. Наприклад, п. 1 ст. 18 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що відносини органів самоврядування з підприємствами, установами, організаціями, які не є комунальною власністю будуються на договірній і податковій основі [3]. Сьогодні цей пункт немає механізму запровадження, тому що ні державні, ні акціонерні, ні приватні підприємства самі не прагнуть укласти угоду, тобто брати на себе зобов'язання. Цей пункт повинен мати імперативну норму, що встановлювала б за певних умов обов'язковість договорів з органами самоврядування.

Також ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює що місцева рада приймає рішення про затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів. В ст. 42 Закону, яка закріплює повноваження сільського, селищного, міського голови також

зазначено, що голова вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради. Проте, вважаємо, що ці норми мають бути конкретизовані і відповідно п. 5 ч. 4 ст. 26 слід доповнити нормою, в якій конкретно передбачити, що голова вносить на затвердження раді кандидатуру заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради.

Варто також вказати на те, що на сесію місцевої ради, на якій і приймаються рішення з питань її виключної компетенції, подаються вже підготовлені постійними комісіями рішення. Внаслідок цього рада має можливість скоротити тривалість проведення сесії до одного дня і при цьому розглянути величезну кількість питань. Як показує практика роботи, наприклад, Хмельницької міської ради, на одній сесії протягом одного дня може розглядатись до сотні питань. Так, на сорок сьомі сесії Хмельницької міської ради, яка відбулась 11 грудня 2024 року розглядалось 93 питання [6]. Отже це вимагає більш відповідального ставлення до підготовки питань на постійних комісіях, здійснення моніторингу роботи постійних комісій ради. Вважаємо за доцільне запровадити практику звітування голів постійних комісій на сесії ради.

З метою підвищення ефективності реалізації виключної компетенції місцевої ради також слід активізувати здійснення радою контрольних функцій. Адже прийняття рішень є важливим моментом, проте, головне їх вчасне і повне виконання. Тому вважаємо слід впровадити систему контролю за виконанням рішень ради, відповідно до якої на кожній сесії розглядається стан виконання рішень і зняття їх з контролю.

Безумовно для якісних змін у сфері функціонування місцевих рад потрібне достатнє фінансове забезпечення. Зарубіжний досвід свідчить: місцеве самоврядування, спираючись на власні фінансово-економічні основи значною мірою розвантажує державу, бере на себе розв'язання тих проблем, за які раніше відповідала центральна влада. Реформа децентралізації, проведена у 2015-2022 роках, започаткувала перерозподіл фінансових ресурсів. Але все ще зберігається надто централізована модель фінансових взаємовідносин між урядом, регіонами і місцевою владою, згідно з якою видатки і доходи не розмежовані між рівнями влади по вертикалі. Зрозуміло, в умовах війни це має сенс, проте, досі не вирішено питання відшкодування витрат за виконання делегованих повноважень. Тому, вважаємо доцільно встановити, що місцеві податки і збори не враховуються при визначенні нормативів відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів. Одночасно необхідно передбачити й те, що місцеві податки і збори використовуються виключно на видатки розвитку. Це заохочуватиме місцеві ради розширювати власну доходну базу.

Ефективність роботи органів самоврядування, їх роль та авторитет напряду залежать від кадрового забезпечення. Це безпосередньої стосується і депутатів, які реалізують виключну компетенцію місцевої ради і повинні здійснювати свої повноваження професійно і кваліфіковано. Тому доцільно постійно організовувати навчання депутатів. У більшості областях для навчання сільських, селищних, міських голів, секретарів та депутатів відповідних рад активно використовуються обласні центри підвищення кваліфікації кадрів. Практику цю слід продовжувати, причому проводити такі навчання на регулярній основі, а також з використанням потенціалу комунальних навчальних закладів.

На ефективну реалізацію виключної компетенції місцевої ради значний вплив справляє інститут конституційно-правової відповідальності місцевих рад. Зокрема, ч. 2 ст. 144 Конституції України передбачає, що рішення органів самоврядування з мотивів невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду [2]. Позитивним є встановлення презумпції законності рішень органів місцевого самоврядування. Жоден орган виконавчої влади, посадова особа не може визнати рішення цих органів незаконним і відповідно скасувати його. Такі повноваження належать лише суду загальної юрисдикції. З іншого боку, можливість судового скасування рішень ради є надзвичайно важливим механізмом контролю за законністю їх діяльності.

Конституційно-правова відповідальності місцевих рад у формі дострокового припинення їх повноважень врегульована в розділі IV Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Разом з тим, механізм такого дострокового припинення є надзвичайно складним. За відсутності закону про місцеві референдуми громада взагалі не може реалізувати свій вплив на раду у такий спосіб. Тому, вважаємо, що ця сфера потребує свого вдосконалення, зокрема, шляхом формування законодавчої бази з питань місцевого референдуму. Щоб по завершенню війни одразу перейти до його практичної реалізації. Це дасть можливість цивілізовано впливати на діяльність місцевих рад, а не накопичувати незадоволення жителів громад в разі їх неефективної діяльності.

Висновки. Поняття виключної компетенції місцевих рад варто сформулювати як сукупність предметів відання (сфер та об'єктів місцевого життя), які знаходяться під впливом місцевих рад, а також прав і обов'язків (повноважень), наданих їм для здійснення функцій та завдань місцево-

го самоврядування, які визначені Конституцією і законами України, характеризуються єдністю та узгодженістю і рішення щодо яких можуть бути прийняті лише на пленарному засіданні відповідної ради.

Вважаємо, що в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають місце термінологічні невідповідності. Так, Глава 1 Розділу 2 називається «Повноваження сільських, селищних, міських рад» і, в свою чергу, включає окремі статті, які визначають загальну та спеціальну компетенцію цих рад. З цього випливає, що компетенція є частиною повноважень, з чим не можна погодитись. Тому пропонуємо Главу 1 Розділу 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» назвати «Компетенція сільських, селищних, міських рад», а, відповідно ст. 26 цього закону – «Виключні повноваження сільських, селищних, міських рад».

Для реалізації виключних повноважень місцевих рад необхідна злагоджена взаємодія усіх елементів правового, організаційного, матеріально-фінансового механізмів, які взаємопов'язані між собою та мають спільну мету – ефективне вирішення місцевих питань на благо територіальної громади. Досягти оптимального функціонування місцевих рад щодо здійснення їх виключної компетенції можна лише шляхом постійного вдосконалення всіх основ такого механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравченко В.В. Проблеми законодавчого закріплення компетенції місцевого самоврядування в контексті реформи місцевого самоврядування в Україні file:///C:/Users/user/Downloads/122-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-122-1-10-20160416.pdf.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Баймуратов М.М. Сфера компетенції місцевого самоврядування та форми її реалізації. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2012. Вип. 1. С. 9–24.
5. Дробуш І.В. Проблеми класифікації функцій представницьких органів місцевого самоврядування в Україні. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 15. К., 2002. С. 87–94.
6. Порядок денний сорок сьомої сесії Хмельницької міської ради від 11 грудня 2024 року. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/poryadok-dennyu-47-sesiyi>.